

БЕОГРАД КРОЗ МУЗЕЈСКИ МАТЕРИЈАЛ*

ПРАИСТОРИСКО ДОБА

Документација историског развитка града Београда као насеља кроз музејски материјал, с обзиром на економске и друштвено-политичке промене, као и с обзиром на његово урбанистичко уздизање, почиње са појавом човека као носиоца материјалне и духовне културе на београдском подручју и његовој ближој околини.

Први поуздани подаци о првим људским насељима и заједницама на територији града Београда потичу тек из млађег каменог доба, неолитикума, приближно на две хиљаде година пре наше ере.

Доминантан, узвишен положај тла на ушћу Саве у Дунав, двеју великих пловних и риболовних река, приступачан у оно време само са једне стране, са југа, на коме се налази данас Београд, био је одлична стратемиска тачка за заштиту и одбрану. Зато је он још у прастаро доба привлачио разна племена и народе да се на њему насељавају и да се боре око њега, поготову због природних богатстава, која су пружала могућност за већу производњу и измену добара са ближом и даљом околи-

ном. Преко неких примерака флоре и фауне у музеју види се да су поред риболова староседеоци Београда имали на расположењу плодна обрадива земљишта, шуме са дивљачима и чак планине са рудама, чији су производи могли лако, у циљу размене, да се транспортују низ Саву и Дунав и друге речне долине, које се настављају на дунавску и савску.

Први облик друштвеног живота на тлу данашњег Београда у епоси неолитикума биле су родовске заједнице матријархалног типа. За разлику од људи старијег каменог доба који су живели у природним заклонима, неолитски људи су себи правили куће: заклоне покривене травом, земунице, или куће од плетера, облепљене блатом у облику четвороугаоних кућа, често и са две одаје. Ове куће су каткад имале и пећи. Да би се ово показало у музеју служи модел куће која је нађена у суседној Винчи, чији остаци материјалне културе овога доба одговарају временски материјалној култури Београда.

Људи неолитикума, односно млађег каменог доба, бавили су се ловом и риболовом, као и људи старијег каменог доба. На тлу Београда нађена су оруђа којима су ловили дивљач и рибу, између осталог стреле, харпуни, удице, пршљенови скроз пробушени за рибарске мреже и тако даље.

Неолитски људи су се бавили земљорадњом и оставили су нам као доказ

Ова скица историског развитка града Београда израђена је углавном на основу материјала који је по инвентарима дао колектив Музеја града Београда. Међутим како овај материјал још није потпун и како се многи објекти важни за историју Београда налазе и у другим музејима, то је у документацији често, и он цитиран, да би се, колико је могуће, избегле веће празнине.

своје „мотике“, секире и жрвње за млевење зрнасте хране.

Даље, у ово доба имамо доказа да је била развијена и домаћа радиност: прерада вуне, а свакако и предење и ткање. За ово су доказ земљани пршљенови за вретена, игле од костију и отисци тканина на појединим грнчарским предметима.

Једна од најважнијих грана домаће радиности у ово доба било је грнчарство. У почетку оно је моделисано сло-

Егејског мора, наравно преко Саве и Дунава и даље преко Моравске долине, Вардара и других река. За ово су доказ разне културе са осталих праисториских налазишта Винче, Жаркова, Вишњице, Старчева, Бањице и даље са југа Балканског Полуострва, чији примерци служе у музеју ради упоређења и очигледног примера.

У јеку употребе камена, костију и печене земље за оруђа, оружја и друго, јавила се и употреба метала: прво ба-

Сл. 1 — Поклопац праисториског антропоморфног суда

Сл. 2 — Глава рађена у рељефу римска теракота

бодном руком без витла, грубље или финије израде, украшено примитивним шарима, изведеним неким једноставним оштрим оруђем, као црте или убоди; или изведеним утискивањем прста, или само ноктом; најзад за ово грнчарство карактеристичне су и таласасте угребане линије, траке. Овога материјала има у изобиљу. Карактеристичне су и статуете од печене земље, које су употребљаване у култне сврхе.

У близини Београда експлоатисана је и руда цинабарит, на Авали, у Шупљој Стени, у којој се и данас налазе остаци.

Трговина на београдском тлу у првобитном облику, преко размене добара, била је врло развијена са суседним насељима и чак са удаљеним острвима

кар, па легура калаја и бакра, односно бронза и најзад, око хиљадите године пре наше ере, гвожђе. Доказ су за ово разни предмети за свакодневну употребу: секире, игле, наруквице, фибуле и тако даље, нађене на тлу Београда. То је такозвано гвоздено доба. У ово време посуде и други предмети од печене земље, већ се раде механизовано, на витлу. На тлу Београда и његовој најближој околини нађено је много овакве керамике.

Са проналаском метала од кога се праве разни алати, оружје и други предмети који олакшавају физички рад и економску производњу, порасле су производне снаге, које су даље условиле производњу вишкова и већу размену

РИМСКО ДОБА

материјалних добара у трговачком смислу, дакле економско богаћење. С друге стране ово богаћење изазвало је завест што је довело до сукоба међу племенима и борбе ради придобијања и отимања тих вишкова. Дакле ратове и борбе племена на тлу Београда, у оно време, произвели су поред положаја сад већ и економски ојачани становници, на које су наваљивала разна племена ради пљачке и ради освајања територија. На подручју града Београда нађено је више мањих остава оруђа, оружја и другог материјала, које су његови прастари становници свакако у овим борбама, у повлачењу, бегству или миграцији, скривали.

Поред веће производње, која изискује већу физичку снагу, сад и тежи ратнички живот утицао је да у ово доба водећу улогу у друштву преузме на себе мушкарац. То је време кад је облик патријархалне заједнице друштвеног живота владао уопште, па и на територији Београда.

Пред крај четвртог века пре наше ере дошло је у наше крајеве келтско племе Скордисци, јако ратничко племе, које је на калемегданском гробу подигло утврђени град Сингидунум, данашњи Београд. За излагање и доказ постојања келтске културе Музеј града Београда има оригиналан материјал нађен на тлу Београда, као што су: керамика, накит, криви ножеви, урне са пепелом и друго. Ове године откопан је обилан материјал са локалитета Роспи Ђуприје на Дунаву у Београду, до сад највећи праисториски локалитет пронађен на самој територији Београда, који пружа јединствен и јасан доказ о овоме.

Сл. 3 — Бронзана фигура римске богиње Дијане

Интересантно је у историском развизитку града Београда да је он увек био важна и значајна стратегиска тачка за све народе, почев од првог неолитског човека, од ратника са најпримитивнијим средствима за одбрану до најмодернијег наоружања данашњих људи и то не уског локалног значаја, него широког на раскрсници исток — запад.

Преко остатака материјалне културе и римског Сингидунума, тврђаве са насељем, као прве урбанистичке појаве на тлу данашњег Београда, види се да великим освајачима Римљанима није могао да остане незапажен доминантан положај данашњег калемегданског гробана, ни природна богатства у његовој позадини. Основавши у Србији провинцију Мезију, они су поред Костолца утврдили и град Сингидунум, који се доцније поред војничког развио и у велико цивилно насеље, да 169 године постане по римском праву слободан град муниципијум, а затим стекне и унапређење у колонију римских грађана.

Као војнички центар Београд је претстављао и врло важну тачку у војничком систему римских пограничних утврђења, тако званог Лимеса. Он је нарочито у овом погледу играо видну улогу средином првога века, кад се IV Флавијева легија преместила из Виминацијума (Костолца) дотадашњег центра Горње Мезије (Србије) и сместила у Горњи град. У Београду је нађено више споменика са епиграфским записима, који се односе на личности ове легије. А више дужих и краћих копаља (пилуми), стреле и

убојне секире у музеју показују нам наоружање римских војника, којим се власт римских робовласника одржавала у освојеним крајевима често врло удаљеним од центра.

Цивилно насеље на тлу данашњег Београда у римско доба почињало је од самих зидина каструма у Горњем граду и простирало се до данашњег Трга Републике. У овом простору нађени су трагови и остаци великих зграда и јавних грађевина, плочице од печене земље којима је патосан под, водоводне цеви и опеке, често са разним жиговима. Око данашње Патријаршије, Саборне цркве и Народне банке нађени су остаци римских храмова и купатила. А даље од насеља, поред главног пута, како је то био обичај код Римљана, нађено је више гробова, односно гробница са драгоценим материјалом од племенитих метала, злата и сребра.

Највише гробова нађено је око Булевара Револуције који се поклапа са старим римским друмом. Из ових гробница за музеј је сачуван златан накит: гривне, прстење, игле за шивење, стаклене боце, ћилибар, новац златан и од бронзе, урне са пепелом и друго. Поред овога у Београду је нађено и више камених надгробних споменика и жртвеника са разним записима, који служе као грађа за историску студију развика нашег града.

Из римског периода са тла Београда у музеју се чува и доста предмета финегрчарије, тако зване „тера сигилата“, често са рељефним украсима и утиснутим печатима, као што су судови разноврсног облика, и жишци. Овај материјал, који потиче из разних радионица, чак и из удаљених крајева као што је Рајна, доказује да је промет производа био врло жив. У прилог овоме иде и разан новац, римски и други, нађен на тлу Београда, који је био у оптицају у оно време.

Нарочито је интересантна римска скуптура нађена у Београду: фигуре, бисте и главе. Она је често претстављена бољим, племенитијим радовима, што доказује да су у колонији Сингидунум живели угледнији, и можда и прави,

римски грађани, досељеници развијенијег укуса, којима су били доступни и луксузнији предмети. Вероватно, један од доказа да су у Сингидунуму живели и прави римски грађани јесте и опека са вучицом чисто римским амблемом, као и камени жртвеник са натписом: BARGIUS ULPIANUS и надгробни споменик девојчице ATTIA SOTERIS, са карактеристичним именима за римске грађане.

Сав овај материјал, који сачињава лапидаријум музеја обухвата до сад око шездесет објеката.

СРЕДЊИ ВЕК

После распада римског царства Сингидунум је припао Византији, која га је са малим прекидима држала све до дванаестог века. У овом раздобљу дешавају се многи значајни догађаји који остављају дубоке трагове у историји Београда. Као гранично место Источне римске империје Сингидунум је и даље задржао свој међународни саобраћајни значај. Он је у јеку сеобе народа био успутно место многим варварским племенима, као и у прастаро доба. Више од једног века кроз град су пролазили Обри, Гепиди, Источни Готи, Авари и други, рушећи, палећи и тражећи откупнину. Зато је разумљиво што је нађен само незнатан број објеката из овог периода. Од свих византиских грађевина музеј има за сада само један фрагмент византиског капитела. А од осталих објеката материјалне културе располаже десетком византиских ћупова и тестија, једним изванредним жишком и са више фрагментованих посуда од стакла.

Доба сеобе народа показује, графички, на тлу Београда разне правце и путеве миграција разних народа источњачког порекла и њихово борбено надирање у наше крајеве, док налаз драгоценог женског накита са Чукарице документује присуство једног германског племена у овом времену у Београду. Он је изложен у Народном музеју у Београду.

У вези, и у време овог процеса пресељавања великог броја племена на огромном простору од Средње Азије до Западне Европе десила се и сеоба Словена. Њу је условило неколико чинилаца: унутрашња криза робовласничког система, повећање становништва, стварање привремених племенских савеза, који омогућавају борбе већих размера, а тиме и јачање родовско-племенског старешине.

Основа друштвеног развоја код Словена састојала се од две привредне гране: земљорадње и сточарства. Поред тога они су сами прерађивали метал, керамику и текстил. За документацију овог периода уз цитате византских писаца о Словенима, Константина Порфирогенита, Псеудо-Маврикија и других, постоје и објекти материјалне културе словенског порекла, за сада, око двадесетак керамичких судова, ра-

Сл. 4 — Тањир од керамике из XIV века

Освајајући у борби са Византијом нова земљишта Словени и други варвари постепено су усвајали и византиску ратну технику и све се више оспособљавали за опсаде. Тако су се они јавили већ у почетку шестог века на другој страни Дунава, прешли га и заузели Сингидунум. Словенска колонизација Подунавља завршена је у првој деценији седмог века. За илустрацију овог освајања служи разна нападно оружје: копља, стреле, словенски чамци издубљени у једном деблу, стари текстил и други материјал.

зно прстење, обоци, фибуле и други ситнији предмети.

Ускоро после доласка Словена у нову средину код српског племена се јавио утицај Византије који се испољио у тежњи ширења хришћанства међу њима и учвршћивања империјалистичке моћи. У низу епископија које су никле по периферним градовима прва је била основана у Београду 878, на челу са епископом Сергијем, који је био словенског порекла. Овај процес трајао је дуго времена и био је условљен економско-друштвеним развојем Срба. На-

име, у осмом веку у Византији се организује нови управно-војни систем стварањем такозваних тема. Земљиште у њима додељивало се византиским ситним поседницима, војницима, и Словенима, који су одиграли значајну улогу у овом питању. Теме су обухватале само наше периферне области са градовима: Сирмијем, Нишом, Браничевом и Београдом, а њихово уређење представљало је полазну тачку за развитак феудалних односа са Византијом.

У вези са развојем хришћанства значајан догађај за историју нашег града у деветом веку био је пролазак кроз Београд тројице ученика Ђирила и Методија, Климента охридског, Анђелара и Наума, јер се тада Београд, који је био у бугарским рукама први пут јавља под словенским именом „Београд“. Они су побегли из Моравске од прогона немачких свештеника. У Београду их је прихватио начелник града Боритикан и послао даље бугарском владару Борису, који им је поверио да пренесу словенску писменост код балканских Словена. Овај догађај двоструко важан за историју града илуструју у музеју цитати из списка Теофилакта Симокате реченицом у којој се помиње град, и први примерци словенске књижевности.

У крсташким ратовима најглавнији сувоземни пут из северо-западне Европе за Палестину водио је кроз Београд. У деветом веку војске крсташа у три маха прошле су кроз њега, пљачкајући га, али и бележећи његово име у својим аналима. Ови оскудни описи спадају међу најстарије податке о београдском средњовековном насељу.

Од деветог века Дунав је постао гранична река између Византије и Мађарске и стога су Београд и Браничево у ово време добили нарочити значај у сталним борбама између ове две државе око београдске тврђаве као одличне стратегиске тачке.

Године 1124 мађарски краљ Стеван II освојио је Београд, срушио беведе и са тим материјалом подигао град Земун. Тридесет година касније византиски цар Манојло Комнен успео је да

истим материјалом обнови Београд. Од овога доба почиње ширење његовог насеља. Подигнут на темељима римског каструма централни део тврђаве био је језгро око кога је, упоредо са прираштајем становништва, расло и насеље. Прво оно у Горњем граду, према Сави; затим насеље у равници поред Дунава, и на крају предграђе које је од тринаестог до петнаестог века постало неколико пута веће од града у зидинама.

У доба Немањића Београд је дуго времена остао изван граница српске државе. Тек за владавине краља Драгутина он је у склопу мачванске бановине прешао из угарских први пут у српске руке и остао у саставу српске државе све до 1316 године, то јест до Драгутинове смрти, а онда је поново припао Мађарима. За историју Београда није толико значајан повремени боравак Драгутинов у „сјајном и славном граду званом Београд српски“, у коме је свечано дочекао и краљицу Симониду, када им је дошла у посету, колико је важна чињеница да је довео своју властелу и поделио им имања, појачавајући тиме српски живаљ у овоме крају. Феудалци су се у ово време толико били осилили да су 1290 године протерали католичког епископа из Београда и поставили православног. Значи, у овом периоду тежиште експонаже у музеју пада на архивску грађу, која се односи на прву српску владавину краља Драгутина над Београдом, наглашавајући пораст српског становништва и даљи развој феудалног друштва, а затим кроз експонирање извесних оруђа и оружја, која означавају напредак у привреди и занатима, као што су: раоник, пијук, разни мачеви, копља и друго.

Од тринаестог века Београд је уздигао свој значај, који је имао још у рано феудално доба, као један од војних и хришћанских центара, и у зрелом феудализму је преузео још и улогу посредника у међународној размени робе. Град је урбанистички прогресивно напредовао упоредо са економским успоном, односно са порастом занатских производа, тако да се и грађанска кла-

Сл. 5 — Четворојеванђеље из штампарије Тројана Гундулића (1552 године)

са у ово време јавила као нова друштвена категорија у структури феудализма.

У ово време и трговина је била у сталном успону захваљујући развоју рударства, пољопривреде и занатства. Ова природна богатства Србије привлачила су многе стране трговце, нарочито Дубровчане, који су тада у Београду, од вајкада важном саобраћајном чвору, налазили широко поље за извозну и увозну трговину са истоком и западом. Живи трговински односи утицали су да се у нашем граду у то време оснује више колонија странаца: Дубровчана, Грка, Јевреја и других. Трговина је текла кроз град друмовима, од којих су неке још Римљани били изградили, а роба је преношена помоћу каравана. Графички претстављена увозна и извозна трговина и оригинални материјал прометне робе у музеју показују повеза-

ност и врло жив саобраћај са суседним земљама у ово време.

За време Душанове владе Београд је прелазео у српске руке два пута, 1334 и 1354 године, — али су га Мађари поново освојили и држали све до 1403 године, кад га је краљ Сигисмунд предао деспоту Лазаревићу. Из овог доба за излагање у музеју постоје разни ситнији објекти: фреске са ликовима владара, камен са знаком краља Сигисмунда и тако даље.

Са појавом Турака на Балкану центар српске државе помера се све више на север. Деспот Стеван Лазаревић је пренео престоницу из Крушевца у Београд. Ова промена довела је град до великог економског напретка. Деспот Стеван је настојао да у њему насели што већи број Срба из целе земље. Због тога је специјалном повељом са златним печатом на коме се налазио лик Београ-

да, доделио многе повластице трговцима и осталим житељима града. Музеј овај период илуструје цитатом из списа Константина Филозофа.

У погледу урбанистичког развоја Деспот је утврдио град који је кнез Лазар делимично разрушио у борби са Мађарима и опасао га је двоструким зидовима. Код Дунава је направио специјално пристаниште, у коме је могло стати двадесет галија; а у Горњем граду сазидао је свој замак, болницу, цркву и друге грађевине. Даље, он је за одбрану града увео стајаћу војску којом је сам командовао и тако био независан од властеле. За њено издржавање била је уведена нарочита пореза тако звана „војница“. Али поред стајаће војске постојала је још и стара феудална војска тешки оклопници, коњаници као главнина. Осим тога, када је деспоту било потребно, становништво је ишло у Београд на „рабату“, односно кулчење.

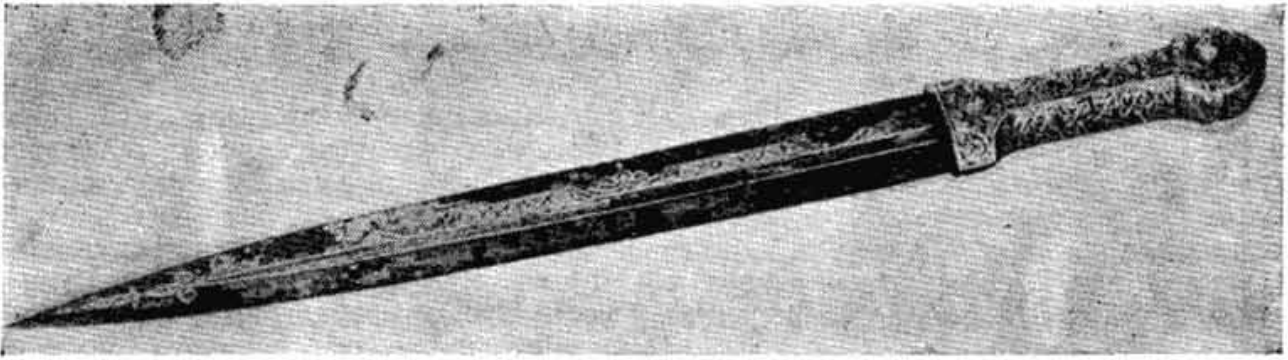
Помажући развитак књижевности и просвете, Деспот Стеван је сакупљао око себе културне људе са свих страна, а и сам је у слободним часовима састављао оригинална књижевна дела, на пример „Слово Љубве“. У граду је постојала школа за црквену поезију, коју су посећивали, између осталих, и многи светогорски калуђери. А била је развијена и преписивачка делатност. Сувремени путописци говоре о богатом граду са велелепним зградама, о страннопријемници и болници са великим вртovima. За ово време Београд је био достигао изванредно цветање. Насеље је имало око педесет хиљада становника, — а деспотовина достигала врхунац своје моћи. Она се пружала од Саве и Дунава до зетског приморја. На истоку се простирала до области Тимока, а на југу до планинског гребена Шар Планине и Скопске Црне Горе.

За објашњење овог периода постоји обиман материјал: портрети-фреске и грб деспота Стевана; велика макета града на којој је јасно обележено ово ширење насеља; три оригиналне гравуре са изгледом и основом тврђаве; скица и макета првобитне куле Небојше; оружје тадашње војске: оклоп коњани-

ка, мачеви, топузи; српски, мађарски и венецијански новац; копија минијатуре Есфигменске повеље са ликом деспота Ђурђа Бранковића и његове деце, као примери изгледа тадашње властеле; копије фресака са фигурама људи из народа: ратари, пастири, домаћице, служавке, деца, трговци и тако даље; митра коју је радила Кантакузина, ћерка деспота Ђурђа и други везови, као примери тадашње домаће радиности; један тањир чисто декоративног и етнографског карактера; неколико бронзаних реликвијара у облику крста; накит; наушнице; прстење — све пореклом из Београда и најзад цитати старих писаца о Београду.

Јачајући централну власт деспоти Стеван Лазаревић и Ђурђе Бранковић успели су да окупе српске снаге, али сукوبي са суседним земљама исцрпели су привредну снагу државе. После смрти деспота Стевана 1427 године, Ђурђе Бранковић је према уговору морао предати Београд Угрима, а престоницу је преселио у Смедерево. Тиме је био пресечен даљи напредак града. Турска опседања идућих година 1440 и 1456 године донела су му рушевине и кугу, но напади непријатеља били су одбијени. Покушај Мехмеда II да 1456 године узме тврђаву био је осујећен одбраном коју су сачињавали пољски, немачки, угарски и српски одреди, којима је руководио фрањевац Јован Капистран, док је Јован Хуњади успешно разбио турску флоту на Дунаву. Али од тада Београд су стално узнемиравале посаде из оближњих турских утврђења: Смедерева, Авале и других, и он је у суштини био привредно паралисан.

У то време у Угарској је била настала велика привредна криза, која је повукла неуредно плаћање најамничких трупа тврђаве нашег града. То је изазвало незадовољство и неслогу. Зато је султан Сулејман, схвативши правилно ситуацију, одмах по доласку на престо почео да припрема велику војну на Београд, који би му послужио као полазна база за надирање уз Дунав и његове северне притоке у Европи. Султанова војска била је састављена од више

Сл. 6 — Турски бодџ са златним орнаментима

родова оружја, и, иако неједнако наоружана, истицала се одличном дисциплином над најамничким војскама европских феудалаца, па је пад Београда после опсаде и бомбардовања од неколико дана био логична последица свих ових промена. Мађарска посада повукла се у своју земљу, а становништво је највећим делом било расељено.

За илустрацију ових промена и борби око Београда служе: портрети бранилаца из 1456 године, Јована Хуњадија и Јована Капистрана, дрворез са претставом битке из 1521 године, који је истовремено и први ликовни приказ Београда, фотокопије цртежа артиље-

риске одбране тврђаве, портрет султана Сулејмана, турско оружје, војничка опрема и друго.

ТУРСКО-АУСТРИСКО ДОБА

Долазак Турака означава одлучан преокрет у даљој историји града Београда. У току 167 година, колико је трајала њихова владавина, град се претворио у велику варош од око деведесет хиљада становника, чије су границе прелазиле средњевековне зидине и пружале се дубоко у околину, дуж трговачких путева према истоку и југу. Уместо утврђења сада су биле подигну-

Сл. 7 — Примерци турске керамике

те многе џамије, каравансераји, трговачки ханови, амами и друге јавне грађевине, што је давало вароши нарочито источњачко обележје. Главни трговачки део налазио се у Доњем граду и предграђу, које се простирало до данашњег Студентског трга. Али главна трговина водила се око безистана и у каравансерајима. Међутим за куповину и продају робља постојало је нарочито тржиште.

Карактеристика турске владавине у Београду и његово урбанистичко уздицање за то време у музеју се тумаче и показују преко легенди, гравира са изгледом града и фотокопија тадашњих зграда, прсликаних са Гумпових гравира.

У ово време као прометно насеље у дубокој позадини турског царства, Београд је постао база из које су се сваке године кретале велике војне на Европу. Ове моменте илуструју у музеју гравире са приказом турске војске у походу и њеном надирању ка северу.

Ови турски војни походи и кретања утицали су на пораст становника у граду, међу којима су нарочито београдски трговци и занатлије постали важни чиниоци, као главни војни набављачи за северна ратишта и главни посредници у трговини робе, која је заплешивана у Аустрији и Угарској. Међутим трговину су и даље држали највећим делом Дубровчани, али су им се као конкуренти све више јављали Јевреји, Цинцари, Грци и затим Босанци. Што се тиче занатлија они су били организовани по еснафима, а сваки је занат продавао робу у посебним улицама које су се и звале по врсти заната који је у њој трговао: абациска — Народног фронта, фишекциска — Булевар Револуције, и тако даље.

Као музејски објекти за овај период служе примерци производа тада постојећих заната: кујунциског, терзиског, дрворезбарског, керамичког, и других, док збирка турског и другог новца у музеју показује које су све врсте монете биле у оптицају у оно време у Београду.

Од свих становника, који нису били робови, у Београду су најтеже живели Срби-раја, јер се њихова добијена писана права нису уважавала. Плаћајући многе таксе и порезе код њих никад није могло доћи до неке веће акумулације капитала.

Гравире са фигурама турских војника показују у музеју наоружање и униформу градске посаде, на челу са градским заповедником, диздаром, која је у то време чувала град. Она се делила на буљукe, одреде од 10 људи, а језгро су сачињавали јаничари.

Овај период релативно мирног просперитета београдског живља, разних народности, био је прекинут турским поразом код Беча 1683 године. Гонећи разбијену турску војску Аустријанци су под командом Емануела Баварског освојили и Београд 1688 године. За илустрацију ове битке постоје у музеју гравире. Као што гравире илуструју и нове промене настале у нашем граду кад су га Турци после овога поново заузели и трудили се да му врате ранији војни значај, фортификарајући извесне делове тврђаве. Но у идућем аустротурском рату Београд је опет пао у аустриске руке. Командант војске Евгеније Савојски освојио је Београд 1717 године и држао га све до 1739 године. У то време учињене су радикалне измене у урбанистичком погледу у Београду. Од турске оријенталне вароши створена је нова западњачка варош са барокним палатама и касарнама, католичким црквама, новим регулационим планом и претежно немачким, ново досељеним становништвом. Заштитни бедеми опкољавали су град са свих страна.

Нови господар и промене које су уследиле у ово време у Београду приказани су кроз легенде, гравире и уметничке слике битака из 1717 године, кроз разне фотокопије, касарне Александра Виртембершког, пиринчане и капије Евгенија Савојског; каменим грифоном и великом орнаментираном конзолом у облику волуте, као остатак једне палате; медаљама искованим у част освајања Београда са ликом тврђаве на реверсу, и тако даље.

Београд је у ово време постао мешавина цивилног и војног насеља, јер новим господарима није служио само као војна база, већ и као средиште за привредну експлоатацију северне Србије. Тврђава преправљена по најновијим фортификационим плановима архитекте Вобана била је одељена од вароши и у њој је било седиште војне власти, док су се у Доњем граду налазили магацини оружја и остале ратне опреме.

време привукли немачке поданике да се насељавају у њему са свих страна, заједно са усељењем католичких редова језуита, фрањеваца и других, што је довело до великог утицаја католичке цркве на све органе управе, наравно на штету православног дела становништва. Православна црква им се супроставила постављањем у Београду седишта карловачко-београдске митрополије. Међутим осим католичке пропаганде у са-

Сл. 8 и 8а — Аустриска медаља искована 1688 године у част освајања Београда (аверс и реверс)

У ово време Београд је престављао резиденцију гувернера Србије, административну и војну управу за ове крајеве и центар за ширење католичакства. Цео овај апарат био је смештен у немачком делу града, док су Срби били 1726 године исељени по наређењу варошке управе у савски или српски крај. Наиме, 1724 године цар Карло је потписао указ којим је Београд добио слободну варошку управу, која је одмах почела са преуређењем града, решавајући уз то и друга питања везана за његов живот. Тада се поставило и поново питање грба града Београда.

Наравно да су аустриска владавина и просперитет града Београда у ово

мом народу Аустријанци су радили и на пропагирању ослобођења хришћана од Турака, на дизање „новог крсташког рата“.

Године 1739 Београд је опет припао Турцима и Аустријанци су морали да поруше спољна утврђења пре одласка из града. Како је Дунав остао граница између Аустрије и Турске, Београд се нашао укљештен између две велике силе које су вукле свака на своју страну. То га је црпно привредно и он је рапидно опадао. Трећи аустро-турски рат 1789 године донео му је најтежи ударац, тако да је крај века дочекао као неугледна касаба, разорена и малаксала.

Више литографија са изгледом вароши из овог доба, гравире битака из 1789 године, разне пушке, кожне кесе за барут, отисак печата српске општинe, фотокопије београдског грба, разан аустриски новац, медаље исковане 1789 године, неколико књига о Београду из осамнаестог века, предмети свакодневне употребе: врчеви, тањира, чаше, луле, тестије и друго, последњи регулациони план вароши с краја осамнаестог века и тако даље, исписују у музеју више страница из историје града Београда и о аустро-турској владавини у њему све до почетка деветнаестог века.

Интересантно је да се преко гравира најбоље могу да прате једно за другим, хронолошки, и разна имена која су нашем граду давали разни завојевачи, задржавајући се у њему краће или дуже време: Singidunum, Taurunum, Alba graeca, Alba bulgarica, Nandor fejevar, Griechisch Weissenburg и најзад Бџлград.

ДОБА ДЕВЕТНАЕСТОГ И ДВАДЕСЕТОГ
ВЕКА

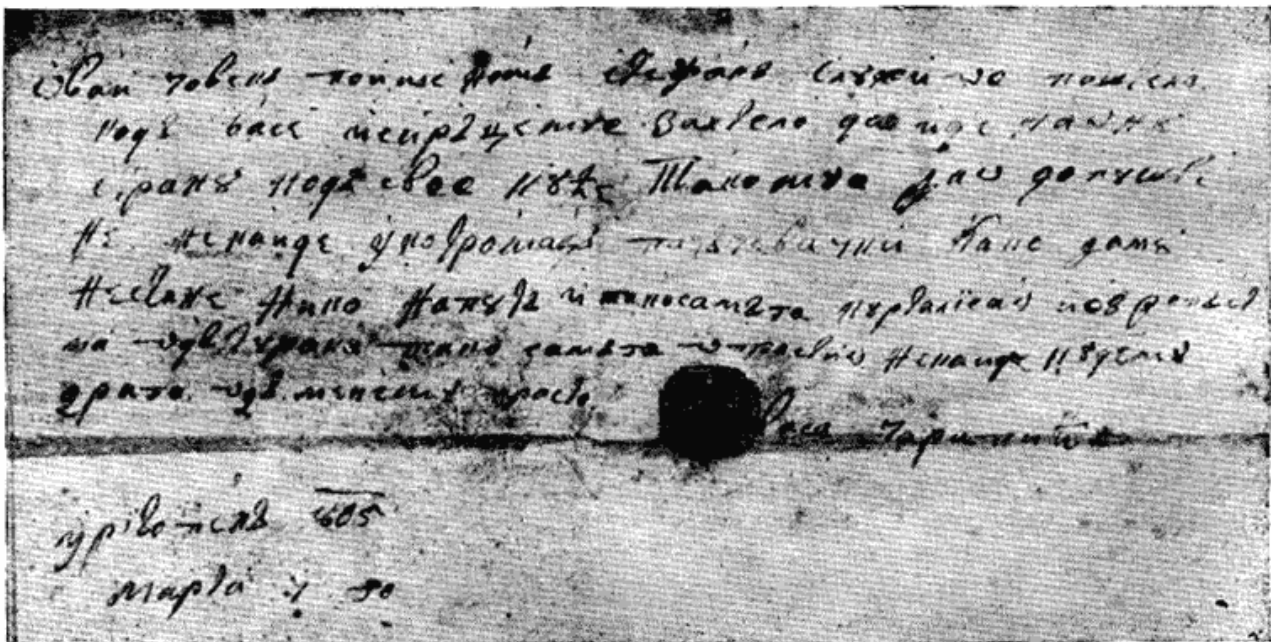
Уочи Првог српског устанка у Београдском пашалуку у фази распадања турског феудализма кад су постали

зрели услови за друштвено-економски развитак српског народа, десио се читав низ мањих или већих буна против турске власти. Наравно да и сам Београд није поштеђен, утолико пре што је он у Османлиском царству, као и увек дотле, играо врло велику улогу као стратeгиска тачка према западним народима, — као средокраћа на путу Исток — Запад.

И сам изглед Београда у ово доба уочи устанка, у музеју се показује преко разних гравира које се нарочито много издају на западу у ово време у циљу пропаганде за ослобођење од неверника.

Заостравање борбе не само између српске раје и Турака, између Јаничара читлук-сахибија (нових феудалаца), и старих феудалаца поседника, и чак Срба и Турака удружено против јаничара, довело је до стварања дахиске управе са седиштем у Београду.

Читлучки процес и јачање јаничарске самовоље, одузимање поседа старом спахиском реду изазвали су побуну и борбу за повратак старог поретка, — али у исто време указали су Србима на подвојеност у турским редовима и на општу слабост централне власти што

Сл. 9 — Отпусница момку Васе Чарапића из 1805 године

Сл. 10 — Анастас Јовановић: Погибија Васе Чарапића на Стамбол капији
1806 године (акварел)

се могло искористити за дизање устанка. Било је питање ко ће бити господар у Београду: Porta или јаничари. Борба је у Првом српском устанку трајала осам година. Јаничари су три пута узимали Београд: 1792, 1795 и 1797 године. Године 1801 Турци су убили Хаџи Мустафа пашу у отвореној побуни. Све ове буне, борбе и мучења Срба инспирисали су наше уметнике доцније, приликом прославе стогодишњице устанка почетком двадесетог века. Тако су постале велике уљане слике, композиције: „Дахије“ и „Робље“ од сликара Ристе Вукановића, „Мучење Срба“ и „Хаџи Рувим“ од Николе Милојевића, затим разне скице изгледа јаничара од Паје Јовановића, Анастаса Јовановића и других, скице битака и буна као што

је гравира о убиству Хаџи Мустафа паше и тако даље, као нов музејски материјал за илустрацију овог периода историје града Београда, поред других аутентичних докумената: лубања београдских бораца, набијених на кочеве, ланци којима је везивано робље, гвоздене троструке камције, наџаци, пиштољи, пушке и друго хладно и ватрено оружје.

У процесу ове борбе променио се однос снага између поробљене раје и турских феудалаца. Међу Србима у Београдском пашалуку и у самом Београду развило се старешинство, затим занатски и трговачки слој, као нов елемент у борби против турског феудализма, — са изразитим захтевима за оснивање кнежинских самоуправа. На главном

N. 537

Таша

Далекојој мањој мањој Марка Костића
 вистај оца Комисије од Дунавског суда у Београду
 = 77. По други = 77. Мај год N. 58 = од Костића
 = 130. Трошак. и остало је за оца у Криву Народ.
 - 100 на Костића да се Таша даје, да се она
 тај мај даје Марка Костић крајем Јуна
 да ишчекава она, да се не може ништа
 чинити по данга и по овој години и ордона,
 који се даје од Дунавског суда да се она
 Таша и Марка Костић осласати у Београд
 — 20. Јуна 1808 —

Председник Савјета
 Народних Срба
 Советник Коле Мили Марковић
 Советник Велислав Станковић
 Милош Петровић
 Комисија

у вистај оца у данга

Сл. 11 — Ташаја имања Марка Костића из 1808 године са потписима чланова Правитељствујушћег Савјета

путу којим је ишао трговачки промет између Турске и Аустрије, Београд је и у то време играо врло важну улогу у овом погледу. Међутим у ово време турске сировине и аустриски производи и прерађевине, као трговачка роба, били су претежно у рукама странаца док су домаћи трговци у почетку узимали само извештан удео у трговини, а нарочито српски трговци из Јужне Угарске, који су се преко трговинских веза, и под изговором ових, и политички везивали за Београд.

У вези са овим постоји у Музеју града Београда доста архивске грађе и докумената који речито говоре о трговцима онога доба, Дубровчанима, Цинцарима, Јеврејима и нашим људима. Специјално везе са Србима из Аустрије нарочито богато илуструје земунски архив.

У редовима наших трговаца на првом месту стоје старешине, кнезови, али постепено освајајући спахиске поседе, улазили су и други, нарочито сиромашнији слојеви и сељаци без земље, који су тргујући економски јачали и постајали важан чинилац у друштвено-политичком животу Београда, и даље Србије.

За време устанка Београд је био главна веза са Аустријом и тамошњим Србима за снабдевање устаника оружјем и муницијом, за политичке договоре и преговоре и тако даље. Широка социјална револуција и народно-ослободилачка тежња Првог српског устанка дошла је до израза нарочито после освајања Београда 1806 до 1809 године. Јер тек после освајања Београда револуција Првог српског устанка изазвала је читав низ покрета у суседним земљама под Турском и Аустријом, наравно специфично код Срба, који су заинтересовали и умешали и велике силе са „Источним питањем“ и његовим проблемом у првом плану.

Многобројне гравуре и слике о ратовима око Београда савремених и познијих мајстора страних и наших, слике са истим темама од Анастаса Јовановића, борба Карађорђева и других устаника од Анастаса Јовановића, „Освајање

Београда 1806 године“ рад Катарине Ивановић, „Смрт хајдук Вељка“, рад Стеве Тодоровића; портрети Карађорђа и других устаника, и многе друге слике; затим разна архивска грађа као писмо Карађорђево у коме тражи помоћ у оружју и новцу од Наполеона 1809 године, докуменат о постављењу Буљук-баше 1807 године; многе полузваничне и званичне исправе и акта дају у музеју живу слику овога доба, доба напорних и истрајних борби за ослобођење и независност.

При освајању Београда на Стамбол капији погинуо је Васа Чарапић 1806 године, кад су устаници освојили на јуриш Београд. Музеј чува у својим збиркама неколико докумената о Васи Чарапићу и његовом односу према најамним радницима, које је узимао лично за своје потребе, као слику уопште односа према радницима у оно доба.

По освајењу Београда везе Београђана са прекосавским Србима још су веће. Народ је прелазео и на једну и на другу страну, и легално и илегално. О овоме има доста архивске грађе. Земунски архив и архива Музеја града Београда имају на десетине докумената о избеглицама и њиховој заштити и обезбеђењу који су предузимани и у оно време.

Са напредовањем устанка помоћ устаницима била је све обилнија. Срби са оне стране Саве и Дунава слали су новац, оружје, муницију, заставе, књиге. У Београд су прелазили и мајстори-ливци топова, као Јован Ковач и мајстор Милисав Петровић-Таузенд-Кинстлер. Забележено је име мајстора из Боке Томе Милиновића. Ковач се на својим топовима с поносом потписивао с пуним именом и презименом, наводећи годину ливења. Један овакав топ се налази у збирци Војног музеја. А затварач топа са ознаком београдске ливнице која се налазила код куле Небојше и забележеним датумом у Музеју града Београда речито је доказ о напретку устаничких борби и интензивном израђивању одбранбеног оружја: кугли, „брандбомби“, фитиља и другог ратног материјала. На Тапшмајдану је вађена

шалитра за израду барута, а у околини Авале олово за муницију. У музеју се налази више примерака кугли и разног другог устаничког оружја.

Сама варош, београдска чаршија све до 1823 године простира се у оквиру старог градског одбранбеног шанца који је ишао од Саве, преко данашњег Трга Републике, где се налазила чувена Стамбол капија, па се спуштао на дунавску падину. Од тога доба варош је почињала да се шири и изван шанчева, према савској падини и Зеленом венцу одакле су полазили главни путеви према Шапцу и преко Саве ка Аустрији. Због шанчева, и у оквиру њиховом, Београд се врло неправилно развијао: кривудава улице, узане, уз недостатак ширих тргова и паркова са зеленим површинама.

Занатство и ситна трговина обављали су се по ћепенцима на турски начин, а извозна роба смештала се у велике магаци на савској обали, одакле се извозила преко границе. Све ово се у музеју види преко старих снимака и скица: Доњег града са Небојшом кулом; старог Ташмајдана; окна Авале где је вађено олово; плана шанца око Београда са својим капијама: Стамбол капијом, Сава капијом, Видин капијом, Темишварском и Варош капијом, даље преко Стамбол капије од Анастаса Јовановића (акварел); преко старе литографије савског краја; преко уметничких слика које претстављају ћепенке и старе београдске магаци и најзад преко примерака сировина и увозне робе, не рачунајући помоћни материјал макете, планове, легенде и тако даље.

Домаћи живот грађана Београда у ово доба, углавном занатлија и трговаца уз минималан број чиновника у административно-општинској служби, био је у суштини врло скроман. Све се одвијало у кругу домаћег огњишта. Жена затворена, још увек мање више по турском обичају, у кући се интензивно одавала, поред редовних домаћих послова и домаћој радности: плетењу, ткању, везиву, шивењу, предиву и тако даље. Зато су и ентеријери старих породица у Београду, куће, биле врло пријатне и

богато украшене ћилимима домаће производње, везовима, дрворезбареним меблом и тако даље. У збирци музеја постоје врло лепа примерци овога материјала, у детаљима и комплексно као: ентеријер српске собе „куће“ почетком деветнаестог века, затим средином деветнаестог века и најзад нови, за оно доба, ентеријери западњачке израде, бидермајер и других стилова.

Одело грађана Београда у првој половини деветнаестог века било је углавном оријентално, са извесним карактеристикама за српски живаљ. Али већ и у ово доба, нарочито око кнеза Милоша, жене су почеле све чешће да усвајају европску ношњу, или боље рећи компилацију старе српске и европске ношње. Музеј у својим збиркама има неколико врло лепих примерака одела старих Београђана, Београђанки и њихове деце. А усто и доста уметничких портрета наших мајстора овога доба, који су до детаља тачно преносили на своја платна украсе, дезене и друго.

Нов начин одевања на западњачки начин донели су нарочито Срби Војвођани, који су у знатном броју прелазили у Београд, нарочито после сталног Доситејевог настањења, а затим и први наши људи који су после устанка почели да одлазе у иностранство ради школовања и који су око тридесетих година већ пристигли у земљу. И ово најбоље илуструју у музеју уметнички портрети, из којих се види да су и чиновници били униформисани као и официри у војсци.

Друштвене забаве и разоноде најчешће су се обављали у пољу у околини Београда, у виду „теферича“ — излета, посела и вашара на којима су се играла кола. Ово врло живо показују уметничке слике Гебела са мотивима друштвених забав у пољу у националним костимима.

Тако се преко уметничких слика, гравира и фотографија првих наших људи школованих у иностранству, затим преко разних писама, диплома, сведоци и остале архивске грађе врло прегледно у музеју употпуњава слика живота грађана Београда у ово доба.

Са првим стицањем слободне територије у време Првог и Другог српског устанка појавиле су се одмах и тежње за рад на просветно-културном пољу.

Управно-административни апарат града био је магистрат (општина). Сачувано је више аката у Земунском архиву и архиви музеја о пословању његовом са оригиналним печатима под овим именом.

Стварање и политичко-административног центра у Београду за ослобођени део Србије у ово време имало је поред ширег, опште-народног значаја и велике последице за сам развитак града. Премештање главног управног тела „Правитељствујушћег Совјета“ у Београд привукло је мноштво људи са свих страна, а нарочито из Војводине, занатлија, трговаца и културних радника чији утицај на културни развој Београда није био мали.

У овим великим прегнућима на подизању општег просветно-културног живота у Београду била је веома значајна улога Доситеја Обрадовића, чији је поглед на свет повео многе наше људе ка једном здравом рационалном ставу, ослобађајући их мистицизма. Он је у Београд прешао 1807 године са целом својом библиотеком и као „први попечитељ просвештенија“ ослобођене Србије и делом показао којим путем треба ићи. Већ 1808 године отворена је по одлуци Совјета у „једној рабатној турској кући“ прва школа. У тој школи између осталих јавних радника учио је и Вук Караџић. У музеју се поред осталог материјала чува оригинал фигура Доситејевог лика, рад Рудолфа Валдеца у бронзи и прва издања Доситејевих дела.

После Другог устанка под Милошем 1815 године Турци су се све више повлачили, напуштали Београд и Србију и то у знаку Милошеве спољне политике (без ратова) мирно, по претходном регулисању своје приватне имовине. С друге стране, пак, београдски становници одајући се у граду све више ситној трговини и занатству у процесу развоја ситних капитала, ојачани куповали су њихова имања. Музеј у својим

збиркама има више тапија о куповини земље, кућа, о закупу дућана и дућанских места од стране Срба почев од 1807 године.

Овом, скоро планском потискивању Турака, и све чешћем преласку имања у српске руке на београдском подручју и гомилање ситних капитала, следује и грађевинска делатност. У то доба почињу да се зидају у Београду и прве грађевине од тврдог материјала истина још увек у турском стилу. Чувен је био дунђерин и неимар (архитекта) Хаџи Никола Живковић. Он је подигао конак кнегиње Љубице у улици кнез Симе Марковића, Милошев двор у Топчидеру, Ичкову кућу, кућу код „Знака питања“ у улици „7 Јула“ и читаву чаршију на „Савском венцу“. У музеју неимарску делатност Београда у ово доба показује разан материјал, оригиналан и помоћни, као: портрет Хаџи Николе Живковића, више фотографија зграда које је он подигао, макета Ичкове куће и старе гравуре изгледа Савског венца и тако даље.

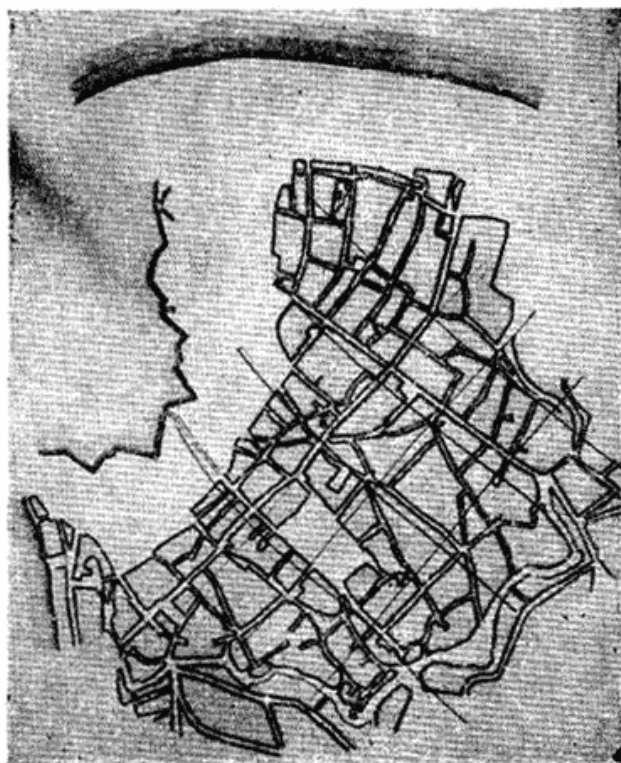
Преко изложених примерака занатских производа у музеју за свакидашње потребе Београђана, затим за свечаности и празнике, види се да су се у ово доба у Београду поред све развијеније трговине, увозне и извозне, обављали врло интензивно и разни занати, што је утицало да занатлије као јак занатски сталез, поред трговаца, заузму у друштву врло значајну улогу. Економска снага занатлија, удружених у еснафе била је тада врло велика. Али занат поставши све више и претежно занимање варошког становништва, где се стварало тржиште ситног капитала и рачунало на увозну робу, почело је да добија јаку конкуренцију. У Београду се то нарочито осећало под утицајем „модерних“ заната, који су базирали на индустријској производњи алата, мануфактуре и друге робе, увезене из Аустрије, чији су примерци исто тако заступљени у музејским збиркама. Зато су еснафи и поред свог доброг економског стања били почели полако да се распадају. Јер у фази развоја капитализма, застарели феудални односи,

обичајно право, немање никаквих законских прописа, довели су занатлије у врло тежак економски положај и они су морали да траже заштиту власти. С друге стране експлоатација радника, шегрта и калфа, тешки услови за учење и полагање мајсторских испита на занатима, у борби за права и егзистенцију развили су свест код ових људи, те су у другој половини деветнаестог века почели да оснивају синдикална удружења. Еснафска уредба, чији се оригинал чува у Музеју града Београда из 1847 године, поред главних еснафских књига, почев од 1847 године па даље, и разна еснафска писма, показују у музеју да је донекле било регулисано ово тешко стање, које се одржало све до 1910 године, до доношења закона о радњама, који је и правно био одобрио ликвидацију занатских еснафа. За објашњење свега наведеног по овом питању музеј има у својој збирци више калфенских писама и мајсторских диплома, разна оригинална акта, књиге, печате разних занатлија, златара, ливаца, абација, хлебара, столара, лецидера, и тако даље. Овај материјал јасно показује и недвосмислено све тешкоће и фазе кроз које су пролазили тада и послодавци и радници.

Значај Београда у ово доба све више је растао. Он још није био престоница, али читав низ политичких и друштвених догађаја одиграо се у Београду, важни не само за град, него и за целу земљу с обзиром на међународне везе. Тада су основане разне школе и друге културно-просветне установе: Велика школа (Универзитет) 1830 године, Београдска штампарија 1833 године, пошта и апотека 1834 године, Богословија 1836 године, Војна школа 1839 године, прва гимназија 1839 године. Најзад 1841 године обновљен је лицеј и основано прво позориште на Бумрукани, и 1842 године библиотека и музеј, као и Српско учено друштво, доцније Академија Наука.

Поред многобројних примерака првих школских уџбеника, као што су били „Сабор истине и науке“, „Кратко сочињеније историје“, „Општи земљо-

пис“ и други, у ово време појављују се у Београду и прва књижевна дела. Нарочито је интересантно да је још 1833 године Глигорије Возаревић, књиговезац и први издавач почео да издаје целокупна дела Доситеја Обрадовића, а затим и многе друге књиге, романе, календаре, песмарице и тако даље, који полако продиру у народ, а у првом ре-

Сл. 13 — Први регулациони план Београда из 1867 године

ду у куће, домове београдских становника. Музеј располаже већим бројем ових првих издања за излагање.

Интересантно је да се у Музеју града Београда може да обележи и да је од свих грана уметности било најпривлачније и највише тражено сликарство. Од првих слика Карађорђевог доба није нам ништа остало, бар не у Београду. Двор Кучук Алије који је сликао Петар Николајевић-Молер, није сачуван. Исто тако нема трагова ни о другим „сликаним“ одајама по кућама Београђана у првој половини деветнаестог века, које је било врло у моди. Али

Сл. 14 — Портрет Светозара Марковића, цртеж Уроша Предића

су нам зато први сликари кнеза Милоша Павел Ђурковић, Јован Поповић и Урош Кнежевић, оставили више портрета старих Београђана, Београђанки и њихове деце, као драгоцен документ не само са уметничке, него нарочито и са социјалне и са етнографске тачке гледишта.

Тако групишући у музеју разна документа и реликвије видимо да су још у ово доба избили у Београду на позорницу нови људи, грађани Београда који су му новим начином друштвеног живота дали нови лик, све га више уздизали и приближавали реду културних градова на западу.

Кнез Милош је 1841 године преселио престоницу из Крагујевца у Београд. Његова далековидост о значају Београда за развој наше државности и речи да се само у Београду могу потпуно развити просвета и уметност, током историског развитка показали су се као тачни. Из разних докумената у музеју,

као објава, транзитних виза, пропусница и друге архивске грађе, види се да је Београд био постигао завидан просперитет у другој половини деветнаестог века не само на друштвено-политичком, него и на културно-просветном пољу. Све већа увозна и извозна трговина у ово време са Аустријом и другим суседним земљама, у вези све развијеније привреде, транзита и других разгранатих привредно-економских послова, промета странаца, домородаца и других, чије је интересовање за Београд све више расло, и најзад политички наслон на запад у борби против турске доминације, јачали су наш град и његово становништво. Па и сама веза са Србијом преко Саве и Дунава, које је Београд све више привлачио, сад и као престоница слободне српске државе, лакше се обављала из једног управно-административног центра, из престонице на домаку, на самој граници, нарочито и с обзиром на комуникационе везе и превозна средства у оно време, — лакше се долазило у лични контакт и брже су се измењивала материјална и културна добра и тековине. План града из овог доба и више литографија и гравира на којима су означени комуникациони путеви преко којих је Београд вршио своју велику улогу на путу ка потпуној слободи и економској и културној еманципацији, јасно нам даје слику живота нашег града у ово време.

Из разних путописа странаца: Сигфрида Капера, Виљема Гихтера, Каница и других, затим путописа наших људи из овога доба, поред ранијих, Јоакима Вујића, Бата-Лаке, Стјепана Марјановића, види се да је углед Београда у ово доба био врло велики. За њега су се многи интересовали, посећивали су га, писали су о њему и сликали су његов лик у дрворезу, бакрорезу и тако даље.

Иако стално у ратовима и притиснута експлоататорским и бирократским режимима реакционарних влада, Србија је са Београдом на челу у другој половини деветнаестог века врло рапидно напредовала у културно-просветном погледу. Међутим, нарочито је револуци-

онарна 1848 година донела Београду и знатне тековине на овоме пољу, преко прилива нових досељеника из Војводине, чије су тапије и потврде о куповини кућа и земљишта сачуване у Музеју града Београда. Даље, тапија Стевана Книћанина и неких других виђенијих људи, разна писма и признанице о плаћеној порези бећара-војника потврђују нам да су се у Београду, у коме је у то време и Стеван Книћанин већ био насељен, — имао је кућу на Теразијама, — концентрисали добровољци из Србије и одатле пребацивали за Војводину; као што су и из Војводине људи прелазили у Београд по разним државним задацима. Управо уједињење са Војводином 1848 године, иако не формално из обзира према великим силама, Порти и Русији, убрзало је асимилацију западњачке културе у Београду, што се нарочито одразило у друштвеном животу нове буржоазије, никле на бази ситних капитала, који је тада био у процесу свог развитка. Неколико уметничких портрета пребеглих Војвођана у ношњи онога доба, употпуњују ову слику у Музеју града Београда.

Београд је и после пропасти револуције прихватио многе разочаране Војвођане, избеглице, појединце и читаве породице, разних професија, трговце, занатлије и културне раднике. Он је примио, између осталих и Буру Јакшића, у то време још „безопасног“ дечака, још не „комунца“. Али његова реакционарна влада одбила је Бранка Радичевића, Светозара Милетића и отерала Јована Стерију Поповића и поред његових огромних заслуга на културно-просветном сектору, не само за Београд не-

Сл. 15 — Биста Димитрија Туцовића, рад Стаменка Ђурђевића

го и за целу Србију. И о овоме постоји обилна грађа.

У ово време подигнуте су у Београду и прве куће по угледу на запад, а његова урбанистичка линија померила се са Савске падине на гребен Калемегдана, на Теразије и Славију. Слике и оригиналне фотографије из старог Београда показују нам у музеју те нове зграде: преко пута Саборне цркве 1841 године подигнуто је Старо здање, први београдски гранд хотел, у који је доц-

Сл. 16 — Наслов првог радничког листа „Раденик“ из 1871 године

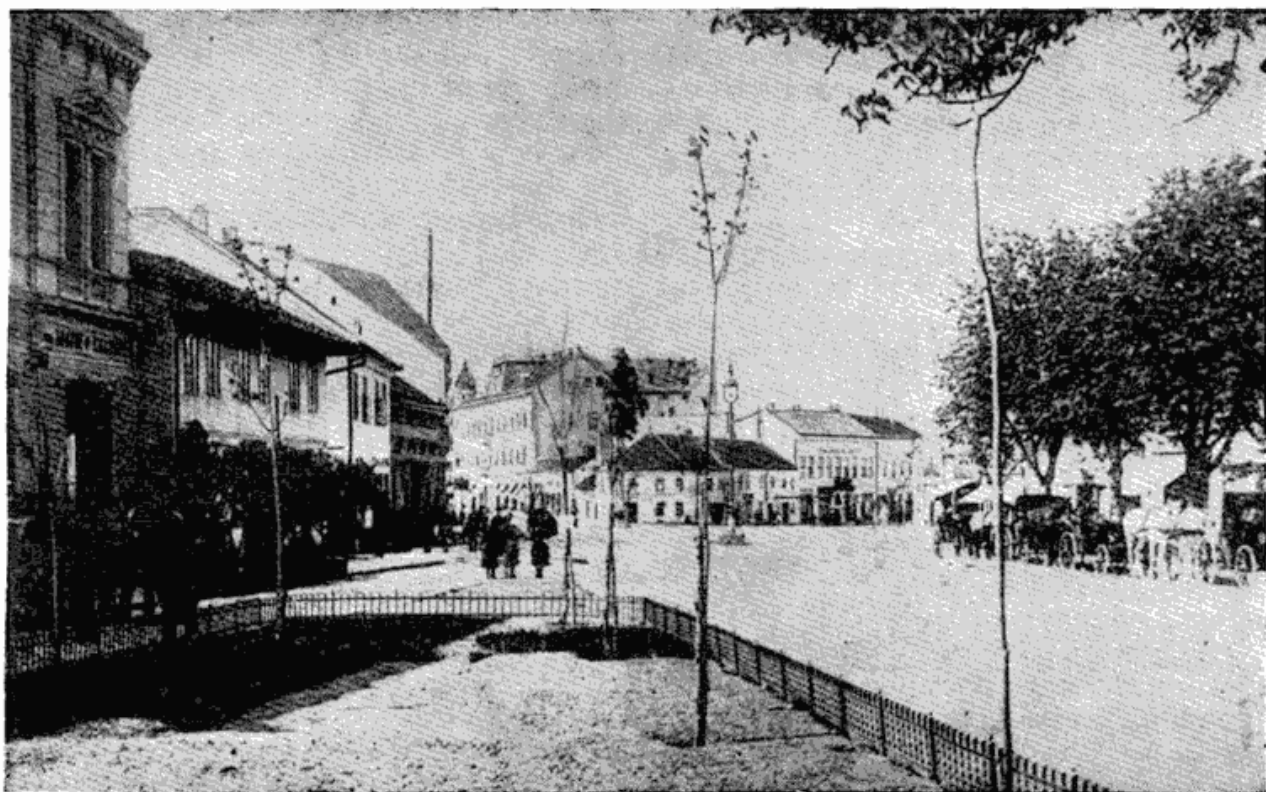
Сл. 17 — Савска падина код Калемегдана крајем XIX века

није била смештена Дирекција државних железница. Тада је подигнут (1840 године) и хотел Српска круна, данас зграда Народног одбора града Београда. Године 1847/49 подигнута је преко пута Саборне цркве Митрополија, коју је заменила данашња Патријаршија. Зграда Војне академије зидана је 1850 године; а нешто доцније Мањез за војну обуку у јахању. На месту данашње Треће београдске гимназије налазила се велика војна болница и тако даље. Све ове зграде зидане су у ренесансном стилу са компилацијом барокних укра-

Све у збирци музеја овога доба, почев од ентеријера, од домаћег живота, у коме се види како су се неприметно увукли производи запада, вазе, чаше, сатови, уметничке слике, комоде, канапеа, фотеље, мануфактура, ношња и тако даље, — који су се мешали са источњачким старо-српским меблом, — преко нових заната и занатских производа, преко уметничких портрета и старих фотографија првих високо образо-

ваних Србијанаца, школованих на западу, — све показује да је Београд био добио сасвим нову физиономију и лик.

Али мора се подвући и да је још крајем прве половине деветнаестог века журналистика у Београду одиграла велику улогу. Музеј располаже са више примерака дневних листова који су у то доба излазили у нашем граду. Тако видимо да се 1843 године стални додатак *Србских новина* претворио у часопис *Подунавка*. Исте године излазио је у Београду недељни лист *Српски улак*, а 1847 године *Новине читалишта београдског* које су издавали чланови Прве београдске читаонице, тако звано „Београдско читалиште“. Тада је штампан *Чича Срећков лист* намењен искључиво земљорадницима, први лист ове врсте код Срба. Године 1849, *Србске новине* као додаток издавале су засебан политички лист на немачком језику *Der Serbe*, а 1850 појавила се и *Шумадинка*.

Сл. 18 — Изглед Теразија у другој половини XIX века

Из званичних формулара, пописних листа, уверења, објава, дозвола и другог архивског материјала у музеју са знајемо да је средином деветнаестог века административна власт у Београду имала све веће задатке, нарочито с обзиром да се његова територија, приливом становништва са села, нагло ширила. Те нове досељенике привукао је варошки живот својом ситном трговином, дакле могућност лаке зараде. У то време београдска општина издала је читав низ званичних уредби, а с тим у вези и разне формуларе ради правилнијег усмеравања градског живота. Међу ове спада и скица покушаја израде првог регулационог плана за град Београд инжењера Јоксимовића из 1867 године.

Међутим на правилно изграђивање Београда могло се мислити тек по одласку Турака из српских градова. Овај догађај нам оживљава у музеју фотографија о предаји кључева, Ферман Султана Абдул Азиса о предаји градо-

ва 1867 и свечана прокламација кнеза Михаила о овом постигнућу.

Слике и фотографије старог двора и првих модерних кућа, уметнички портрети наших новчаних магната, филантропа, Стевче Михајловића, Илије Коларца, Ђоке Влајковића, Симе Игуманова, Николе Спасића, Николе Чупића, Мише Анастасијевића и других доказују нам да су половином деветнаестог века богати „трговци са Саве“ својим пословањем били стекли огромне капитале, често и експлоатишући народ, и да су имали огроман утицај на друштвени и политички живот не само Београда, него и целе земље у вези међународне трговине и политике. У то време поред трговачког и зеленашког капитала појавио се и банкарски капитал, који је с једне стране црпао и сељаке и грађане, а с друге стране оснивао прве објекте наше индустрије, што је утицало да се постепено по градовима развије пролетаријат као нова друштвена класа. Тада су подигнути у Бе-

ограду: Прва пивара (Кнежева) 1850, Први парни млин 1863, Прва Мункова фабрика шподијума (доцније туткала) 1870, Фабрика шећера и Београдска текстилна индустрија 1898. У музеју се чувају старе фотографије ових индустријских објеката.

Подизање ових индустријских објеката захватило је нову територију, те се Београд почео да шири ка Славији и даље према Топчидеру, где су се нарочито почеле подизати виле са виноградима богатих становника Београда са својим специфичним малограђанским начином живота, који је овековечен у романима београдских књижевника и београдских сликара онога времена. Њихова дела сачињавају у музеју специјалну збирку.

Ово ширење Београда у урбанистичком смислу изискивало је и потребу регулисања саобраћаја са удаљенијим

крајевима. Убрзо се појавио „Коњски трамвај“, а по добијању електрике и електрични трамвај, који су у музеју показани старим оригиналним фотографијама. На исти начин је у музеју истакнут и огроман значај спровођења међународне железничке трасе кроз Београд 1884 године, којом се Београд уклопчао још чвршће у европско тржиште и његове привредно-економске проблеме. Железница је била за Београд други Дунав. Од тога доба наша земља је са Београдом на челу брже корачала европској заједници народа и даље ка равноправном чланству у међународној заједници света, које данас има.

Железничка мрежа утицала је и на приватан живот становника Београда. Преко железнице чешће се и лакше путовало на запад и лакше су се преносиле културне тековине и „мода“.

Сл. 19 — Моменат из одбране Београда у Првом светском рату 1915 године

Није редак случај да су се крајем деветнаестог века у београдским богатјим кућама налазили поред модерне европске ношње и других ситнијих објеката и цели ентеријери стилског намештаја, а нарочито салони у провинциском стилу „бидер мајер“ наше Војводине. Наравно да су Обреновићи и Обреновићевци водили, и куповали у иностранству често и ствари сумњиве вредности и непрочишћеног укуса. Музеј располаже врло лепим примерцима намештаја салона бидермајер и делова покућанства из двора Обреновића.

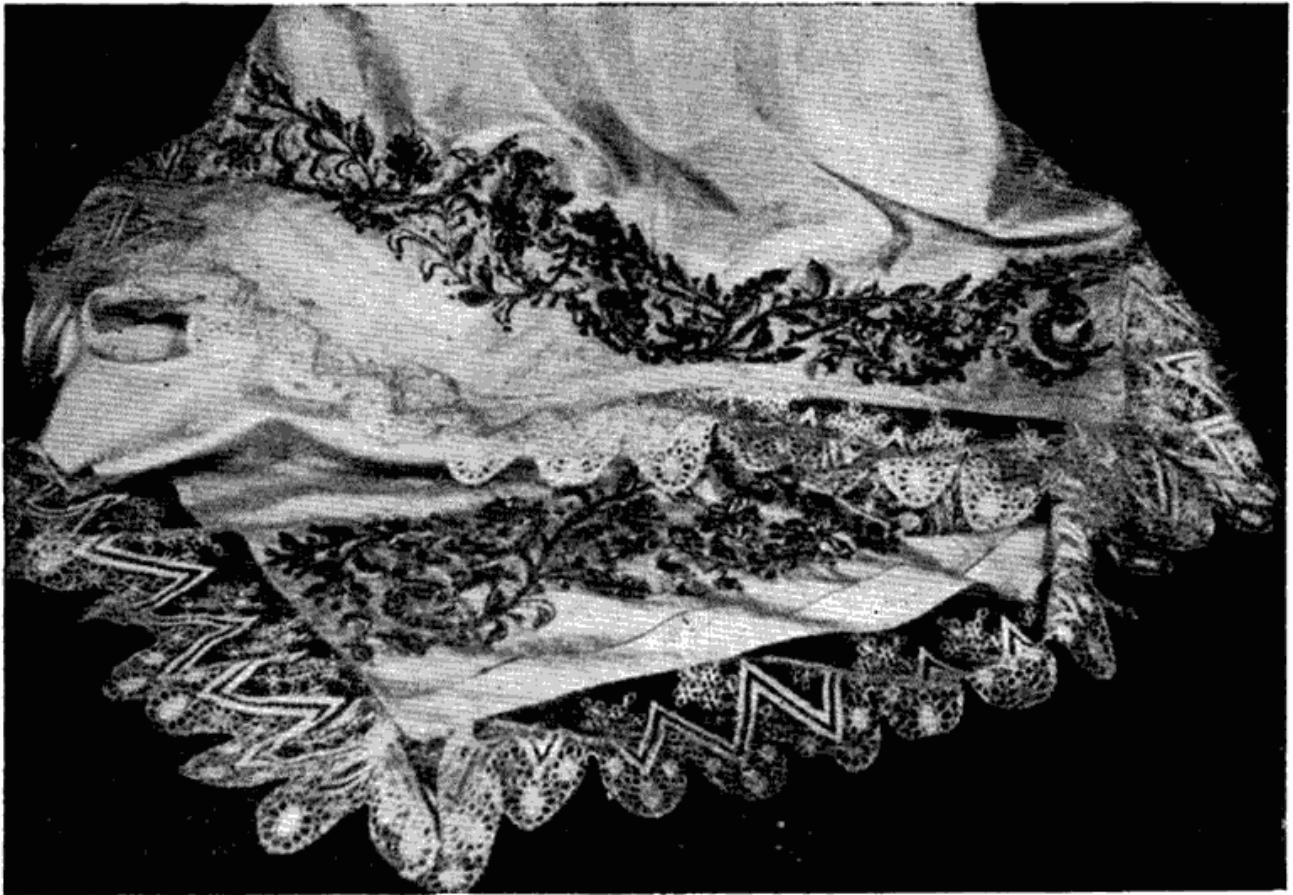
Вукова реформа српског језика и књижевности у другој половини деветнаестог века повукла је собом и друге просветно-културне дисциплине да крену новим реформаторским путевима, и да постави базе за развијање већ постојећих, или оснивање нових установа из ове области. Оснивањем Друштва

српске словесности, доцније Академије наука избијали су један за другим наши реномирани научници: Стојан Новаковић, Љуба Ковачевић, Чедомир Мијатовић, Валтровић и други. У то време основано је и друштво за археологију. У музеју постоји богат материјал за илустрацију културно-просветног и научног рада у Београду у ово време, као: фотографије, уметничке слике, дела у рукопису наших научника, разна писма, правила Друштва српске словесности, правила друштва за археологију и друга архивска грађа.

У Београду су у другој половини деветнаестог века радили и наши највећи књижевници и песници. Музеј има оригиналне рукописе и писма, као и фотографије најреномиранијих: Ђуре Јакшића, Стевана Сремца, Светлика Ранковића, Јанка Веселиновића,

Сл. 20 — Манифестације 27 марта 1941 године

Сл. 21 — Из етнографске збирке Музеја града Београда

Милована Глишића, Војислава Илића и других.

Најзад и позориште, као и музички живот нашли су свој прави пут тек у Београду. Иако су прве позоришне претставе давале у Крагујевцу и у Крагујевцу се забављало неком музиком, „бандом“, тек по пресељењу престонице у Београд, где су се били стекли разни људи, чак и често сумњиви, привучени интензивним животом и могућношћу лаке зараде, основано је прво дилетантско позориште на челу са Атанасијем Николићем и Јованом Стеријом Поповићем. Сачуван је плакат прве претставе „Смрт Стефана Дечанског“ која је играна у старој царинарници на Сави, некадашњем Ђумруку, првој позоришној згради у Београду. Поред осталог материјала и позоришне архивске грађе за илустрацију позоришног живота у Београду у ово доба, музеј

има и портрете Атанасија Николића и Јована Стерије Поповића.

Прве позоришне претставе у Београду биле су повод да у њега нагрну разне позоришне дружине, нарочито из Војводине, које су давале претставе по разним београдским хотелима и приватним зградама. И тек 1869 године, кад је подигнута нова зграда Народног позоришта, која и данас постоји, са првом претставом „Посмртна слава кнеза Михаила“, почео је у Београду да се правилно развија позоришни живот.

Поред овога у ово време развијало се полако код старих Београђана и интересовање за културнију музику или песму, прво уз позориште, као пратњу, а после самостално. Али су и у то доба гусле још увек имале почасно место у домовима српских кућа. Прве концерте у Београду приредио је музичар Корнелије Станковић уз пратњу свога при-

јатеља и побратима сликара Стеве Тодоровића, одличног баритонисте. Гусле, портрети Корнелија Станковића и Стеве Тодоровића и неколико личних писама ових људи говоре нам о њиховом раду и првим корацима на крчењу пута и на овоме пољу нашег културног живота у Београду.

У другој половини деветнаестог века два наша велика музичара Јосиф Маринковић и Стеван Мокрањац радећи у Београду, извршили су препород наше народне мелодије. Уметничке слике, портрети и бисте, разни лични предмети, венци, дипломе, фотографије, ордење, оригиналне ноте у рукопису показују у музеју интензиван рад ових људи на пољу музике и велика признања која су им указивана још за живота.

За Стеву Тодоровића везано је и оснивање прве приватне сликарске школе у Београду 1860 године, прве уметничке изложбе, првог фискултурног друштва, првог певачког друштва, и тако даље. У недостатку другог материјала овај се период у музеју објашњава легендом на бази архивске грађе.

У то време пред крај друге половине деветнаестог века, и даље, већ читава група сликара ради у Београду. Још тада је основано прво „Уметничко удружење“, које је било узело у своје руке иницијативу за приређивање уметничких изложби. Оно је између осталих приредило и „Прву изложбу слика Ђорђа Крстића“ 1880 године. Тада су се незванично биле формирале у сликарству две „школе“: бечка и минхенска и јавили су се и први вајари: Ђорђе Јовановић, Сима Роксандић и најзад први Београђанин вајар Петар Убавкић. Године 1896 отворена је и Кутликова приватна уметничка школа, у којој су први пут и жене почеле да уче сликарство. Ова школа постала је 1896 године државна под управом Ристе Вукановића и Бете Вукановић. Она је узела на себе задатак врло широк: пропаганду за уметност кроз све друштвене слојеве. У њој су учили и будући професионални сликари и људи

са разних заната, трговци, ђаци и физички радници. За илустрацију уметничког живота у ово време Музеј града Београда располаже разноврсним материјалом: аутопортретом Ђорђа Крстића и његовом бистом од Илије Коларевића, фотографијама Крстићевог атељеа у Београду и његових модела, личним предметима, медаљама, дипломама, писмима и тако даље. Уз ово надовезују се бисте првих вајара у Београду Ђорђа Јовановића, Симе Роксандића, оригиналан списак Кутликових ђака, неколико фотографија студената ове школе, портрети Ристе и Бете Вукановић, Боре Стефановића и других београдских уметника, оригинални годишњи извештаји са списковима ученика, у коме су означене професије ученика, и други материјал.

И у другој половини деветнаестог века нарочито је била интересантна београдска журналистика. Излазило је око педесет листова који су третирали разна питања друштвено-политичког и културног живота наших грађана. Музеј има за излагање примерке листова почев од *Србских новина* из 1849 године па даље *Видовдан*, *Народни дневник*, *Српска реч*, *Независност*, *Реч*, *Радикал*, све до двадесетог века и даље. Поред ових било је и чисто информативних листова као што су: *Београдски днев-*

Сл. 22 — Мангал из једне београдске куће (XIX век)

ник, *Мале новине*, *Мали журнал* и други. У жеку развоја политичких странака пред крај деветнаестог века ови листови су у Србији и Београду били гласила народа и данас изложени у музеју живо говоре о борбама које су се водиле међу нашим људима за грађанска и политичка права.

Специјалну збирку у музеју сачињава социјалистичка литература. Између осталог у њој се налази и лист *Раденик* који је још 1841 године покренуо Светозар Марковић, као први социјалистички лист код нас. На ову збирку надовезују се разне фотографије, уметничке слике, бисте, дела Светозара Марковића и Димитрија Туцовића, и друга архивска грађа. Сав овај материјал нам објашњава како је основана српска социјал-демократска странка и како је наставила да се развија преко Димитрија Туцовића, борбена социјалистичка иницијатива Светозара Марковића.

Из разних „правила“, фотографија и слика у музеју се види, карактеристично за Београд, да је тек са ширењем идеја Светозара Марковића почела еманципација жена и њихово школовање у државним школама равноправно са мушкарцима. Дотле су поједине девојке, ћерке напреднијих људи, училе и добијале извесно васпитање у приватним заводима и институтима, као што је био онај Шчапека, у коме је предавао шездесетих година Ђура Јакшић, тако да му је „прскала глава“ од nestaшне буке девојака, како он сам каже у једном писму.

У другој половини деветнаестог века, управо пред крај, оснивана су и прва женска друштва, која су већином узимала на себе улоге баш у циљу васпитања женске младежи и подизања стандарда домаћег живота. Из старих фотографија музејске збирке види се да су Београђанке и прве жене високо школоване у Србији. Београду припада

Сл. 23 — Део салона Обреновића

Сл. 24 — Део намештаја из атељеа Ђорђа Крстића, сликара

и песникиња Милица Стојадиновић-Српкиња, од које не може да се одвоји ни Мина Вукомановић, ћерка Вука Караџића, иако је највећи део свог живота провела ван земље, поред оца.

Залазећи у двадесети век борбеност српске социјал-демократске странке, све се више испољавала. О томе нам сведочи напредна литература из овога доба сконцентрисана у музејској збирци. У ово време поред *Радничких новина*, главног социјал-демократског листа, имале су и жене социјал-демократски лист *Једнакост*, који самим насловом говори о својој улози и циљу.

Први, као и Други светски рат оставили су дубоке трагове у Београду.

У Првом светском рату, иако још није рушила авијација, Београд на самој граници, сав је разорен бомбардовањем тешке артиљерије, која је гађала град са Бежаниске косе и Земуна. Становништво је осиромашило, проредило се. Харао је тифус, и друге болести. Људи су умирали од исцрпљености и глади, јер је у Београду снабдевање

било строго рационирано. Непријатељ је био врло окрутан и суров. Многобројна архивска грађа и разни документи скупљени у музејској збирци сведоче о овоме као што су: „Посмртна плаката Београда“ коју су издали Аустријанци још пре његовог пада, пред објаву рата, и фотографије из његове одбране; слике и фотографије бомбардованог Београда; објава о предаји Београда — коверат; предмети погинулог непознатог војника, његови опанци, фишеклије, оружје и друго; слике исцрпеног становништва; карте за снабдевање; фотографије наших лекара, болница, страних мисија, које су утицале да од свих установа ваљда једино, потеран невољом, иако је и сам страдао, напредује санитет.

По завршетку Првог светског рата у нашој земљи, економски разореној, несређеној и вођеној реакционарним владама, чији су чланови само јурили за оснивањем и гомилањем личних добара, и великих капитала, које су улагали у страна предузећа, концерне и тако даље,

Сл. 25 — Непознати уметник: Портрет Калине Хази-Рошу

не водећи рачуна о животном стандарду малих, радних људи и просечних грађана, — распламсала се борба радника за социјална права, нарочито изражена током времена од 1919 до 1921 године низом штрајкова. Више разних фотографија, снимака са демонстрација, штрајкова и прогона Београђана и

тако даље, доприносе илустрацији овог бурног времена у Београду.

Нарочито је утицај велике Октобарске социјалистичке револуције био веома снажан. Београд је стао на чело и повео. У њему је 1919 године одржан „Конгрес уједињења југословенских социјалистичких партија и група“ са

Сл. 26 — Јован Поповић: Портрет херке Стојана Симића

циљем да се оснује јединствена радничка партија, односно социјалистичка радничка партија Југославије, то јест партија комуниста. На овом конгресу је решено да партија Југославије ступи у трећу интернационалу.

Преко штампе скупљене у музеју и друге архивске грађе види се да су са

оснивањем Комунистичке партије Југославије радне масе у њој нашле свој ослонац у борби за своја легитимна права. Али се види и да јачање радничког и синдикалног покрета није ишло у рачун буржоаској реакционарној влади и она је реаговала драстичним мерама. „Обзнана“ 1920 године, и „Закон

Сл. 27 — Непознати уметник: Портрет одборника Вучковића

о заштити државе“ почетком 1921 године, одузели су Комунистичкој партији Југославије право легалног постојања и делања. Али партија тиме није умрла. Напротив, она се загњурила у „шуму“ Београда, који је већ у ово доба био широко урбанистички захваatio терен, јер су се његови нови капиталисти пожурили да најлуксузније изграде и населе „Дедиње“, „Котеж Неимар“, „Топчидерско брдо“, поред „Јатаган мале“, „Пиштољ мале“ и „Маринкове баре“, у којима су харали немаштина и глад. Разне фотографије Дедиња, Котеж Неимара и Топчидерског брда, поред фотографија Јатаган мале, Пиштољ мале и Маринкове баре пружају јасну слику супротности овога доба у Београду.

Али неуморни чланови партије и поред прогона, хапшења и физичког мучења, деловали су илегално на терену и десних и левих, код свих поштених људи, па било да су припадали Дедињу и Топчидерском брду, било Јатаган мали и Маринковој бари. А одговор на прогон били су многобројни штрајкови и демонстрације у Београду, од којих нарочито велике демонстрације код Студентског дома 1939 године показују свест, али и страдања Београђана. О овоме су нам сачуване оригиналне фотографије.

Под надзором партије у ово доба нарочито се била развила легална и илегална издавачка делатност. Више издавачких предузећа, међу осталима и *Нолит*, вешто су и тенденциозно избацивала поједине часописе и дела у сврху пропаганде и обавештавања, а нарочито преводе страних напредних књижевника, под изговором модерне литературе.

Значајно је да су напредне идеје Комунистичке партије Југославије у ово доба биле захватиле широко све слојеве. Тако су се и наши уметници: сликари, вајари, музичари и други отворено борили за бољи живот радног народа. О овоме је остало доста оригиналних докумената, јер су се на изложбама јављале врло често слике са темама социјалне садржине којима се

указивало на беду и глад народа, као Ђорђа Андрејевића-Куна, Драгана Бераковића, Марка Кујачића, Ђорђа Теодоровића и других. Полиција није само једанпут морала да скида овакве слике са зидова Уметничког павиљона. Радови Моше Пијаде и других бораца чланова партије осуђених на дугогодишњу робију показују да се чак и међу тамничким зидовима радило на књижи, преводу и сликању.

На крају више фотографија са демонстрација 27 марта 1941 године у Београду, које се налазе у збирци музеја, показују да су оне биле експлозија оног тешког стања под тадашњом владом, која, идући за својим незајажљивим капиталистичким и реакционарним остварењима, није презала ни да склопи пакт са фашистичким непријатељем. Оне показују и како су увек борбени и свесни грађани града Београда ступали на чело борбе за ослобођење.

У „Оделењу народноослободилачке борбе“ налази се у великом броју драгоцен материјал који показује сву величину борбе и жртве грађана Београда у Другом светском рату с једне стране, и терор над становништвом и разарање Београда с друге стране. Разно оружје, санитарски материјал, ручне штампарске машине, шапирографи, предмети који су служили за пренос илегалног материјала, шупље оклагације, канте са дуплим дном, легитимације појединаца са намерно лажно наведеним именима, разне плакате, објаве о проscribeвању чланова партије, као и она са сликом друга Тита, којом га уцењују са 100.000.— златних марака и друго, објашњавају овај тешки период живота Београђана за време окупације.

Најзад врло је дирљива у овом одељењу једна збирка разних ручних радова затвореника на Бањици за време другог светског рата. Извезена имена затвореника, поруке и поздравни родитељима и пријатељима, играчке, шах од хлеба, мали цртежи израђени оловком на хартији, случајно нађеној, са ликовима затвореника, писмена охрабрења друговима, муштикле, марамнице, и тако даље, говоре о духу наших гра-

Сл. 28 — Арсеније Петровић: Дечак са голубом

ђана који није клонуо ни у најцрњим данима.

Музеј чува и рукопис докторске дисертације Милоша Савковића, који је погинуо у Петој офанзиви; рукопис драматизације *Покошеног поља* Бранимира Ђосића од Миле Димић, убијене у Београду; музиколошке скице, студије, ноте и друго Др. Војислава Вучковића, мученог и убијеног у Београду и многи други материјал.

Осим овога за илустрацију Првог и Другог светског рата постоје и многобројне фотографије догађаја и ликова учесника у ратовима, бораца самих грађана Београда, поред архивске грађе и нешто уметничког материјала са тематиком из овог периода.

Овде спадају и многобројне фотографије, архивска грађа, оружје и разни други музејски објекти за илустрацију ослобођења Београда 1944 године, и његову урбанистичку изградњу за последњих десет година. За овај период материјал се још увек прикупља и још ће се дуго прикупљати, као што ће се прикупљати најзад и материјал који перспективно показује изградњу будућег Београда.

BEOGRAD A TRAVERS LES COLLECTION DES MUSEES

Z. SIMIĆ-MILOVANOVIC

L'auteur essaie de tracer une esquisse du développement historique de Beograd vu par les collections des Musées.

Le premier matériel authentique et les premières données certaines sur des agglomérations et des communautés humaines ayant existé sur le territoire de Beograd ne datent que de l'époque néolithique. Le terrain élevé dominant l'embouchure de la Save dans le Danube, deux cours d'eaux navigables et riches en poisson, où Beograd est situé, représentaient un excellent point stratégique assurant la sécurité et la défense. Il attirait donc depuis les temps les

plus anciens différents peuples et tribus, qui s'y installaient et combattaient entre eux voulant s'appropriier ses richesses naturelles, les bois et leur gibier, les mines etc., qui donnaient des possibilités étendues de production et d'échange des biens avec des environs immédiats ou plus éloignés. Ses vestiges de culture matérielle nous prouvent que depuis des siècles des peuples divers se succédaient dans cette agglomération qui est à l'origine de Beograd actuel durant des époques plus ou moins longues: Celtes, Romains, Byzantins, Avars, Bulgares, Hongrois, Turcs, Autrichiens.

Depuis l'époque préhistorique on peut suivre jusqu'à nos jours, grâce aux vestiges de culture en bronze, verrerie, argenterie ou bijoux en or — la vie des hommes sur le sol de Beograd et son développement économique, politique et urbanistique. Ce genre de matériel, conservé sous terre durant des siècles, est exposé au musée et sert surtout de documentation pour l'époque préhistorique et romaine. A partir du Moyen Age le matériel s'étend sur de nouvelles séries d'objets: fresques, armes et outils différents, vaisselle, produits artisanaux, gravures, livres imprimées et enfin il est complété par des archives importantes.

Les collections les plus riches concernent la vie et le développement économique et culturel de Beograd depuis le XIXe siècle, époque où Beograd, après cinq siècles de domination turque se met à la tête de la Serbie récemment libérée. L'aspect de Beograd, sa physionomie et ses transformations peuvent être très bien suivis grâce aux nombreuses gravures, dont les plus anciennes datent du XVIe siècle, et celles du XIXe, imprimées à l'Occident, son surtout très nombreuses. Suivant l'ordre chronologique de ces gravures on voit très bien que depuis ce nom de »Singidunum« que lui avait donné une tribu celtique, les Scordisci, probablement au IIIe siècle avant n.e. et après le premier nom slave »Beograd«, datant du IXe siècle, les différents conquérants laissent leurs noms à la ville: Taurunum, Alba Graeca, Alba Bulgarica, Nandor Fejervar, Griechisch Weissenburg.

Avec les progrès de la technique et les découvertes dans ce domaine la documentation sur Beograd s'enrichit et écrit de toujours nouvelles pages sur l'histoire de notre ville. Des lithographies, des cartes, des plans, de nouvelles armes et de nouveaux outils, des sceaux, pièces de monnaie, notes des voyageurs étrangers et du pays, matériel des archives, livres des corporations, reçus et certificats, quittes, passeports, extraits du cadastre, matériel ethnographique, attestations et décrets, oeuvres littéraires et en-

fin les premières oeuvres d'art et photographies représentant Beograd et ses habitants hommes, femmes et enfants, représentant leurs combats et leur mort au pied des murailles et dans les rues de la ville, réunis au musée témoignent de la vie orageuse et intense de Beograd, non seulement au cours des époques révolues, mais aussi à notre époque où son chemin le menait, à travers de luttes sanglantes toujours vers la liberté et l'indépendance.

Grâce aux vieux plans, esquisses, photographies, oeuvres d'art et enfin grâce aux archives on peut suivre le développement urbanistique de la ville, l'extension de sa périphérie et le déplacement de son centre administratif, commercial et du centre du trafic; l'apparition de l'architecture moderne et la construction de premiers objets industriels: règlement du trafic et de la vie urbaine en général, qui a pris un nouvel essor au XIXe siècle.

Une collection spéciale de documents est consacrée à l'étape la plus récente du développement historique de la ville de Beograd. Elle comprend la littérature socialiste et le matériel d'archives expliquant la naissance du parti social-démocrate serbe et son développement surtout au cours de la seconde moitié du XIXe siècle. Des ouvrages progressistes de l'époque complètent cette collection.

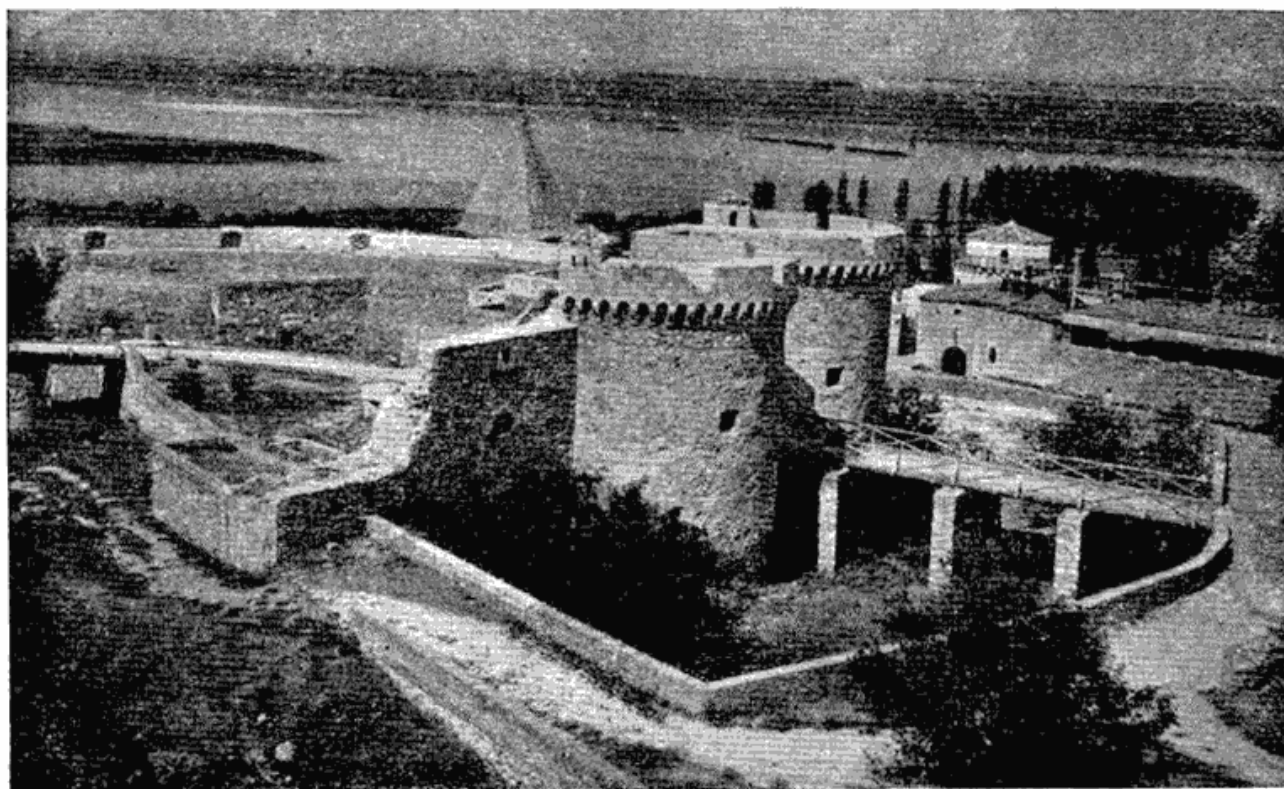
Plusieurs photographies des démonstrations du 27 mars 1941 reflètent l'explosion de la révolte couvant sous les régimes capitalistes insatiables et réactionnaires.

Enfin la documentation sur la lutte pour la libération nationale réunit des documents précieux présentant les combats et les sacrifices des citoyens de Beograd au cours de la IIe guerre mondiale d'une part et la terreur et les destructions de la ville d'autre part, et enfin sa libération de l'ennemi fasciste.

La documentation sur les efforts gigantesques et les résultats de la construction de Beograd après la guerre, est en train d'être groupée et classée.

Illustrations dans le texte

- Fig. 1 — Couverture d'un récipient antropomorphe
 Fig. 2 — Tête en relief — terre cuite romaine
 Fig. 3 — Statue de la déesse romaine Diane, bronze
 Fig. 4 — Assiette en céramique du XIVe siècle
 Fig. 5 — Tetraévangile de l'imprimerie de Trojan Gundulić, 1552
 Fig. 6 — Stilet turc aux ornements en or
 Fig. 7 — Objets en céramique turque
 Fig. 8 et 8a — Médaille autrichienne frappée en 1688 à l'occasion de la prise de Beograd (avers et revers)
 Fig. 9 — Licence du valet de Vasa Čarapić de 1805
 Fig. 10 — Anastas Jovanović: *La mort de Vasa Čarapić à la Porte de Istanboul en 1806* (aquarelle)
 Fig. 11 — Extrait du cadastre concernant la propriété de Marko Kostić, datant de 1806 avec les signatures de tous les membres du Conseil Administratif
 Fig. 12 — Brevet de coiffeur au nom de Teodor Stojanović datant de 1854
 Fig. 13 — Premier plan de régulation de Beograd de 1867
 Fig. 14 — Portrait de Svetozar Marković, dessin de Uroš Predić
 Fig. 15 — Buste de Dimitrije Tucović, oeuvre de Stamenko Djurdjević
 Fig. 16 — Entête du premier journal ouvrier »Radnik« de 1871
 Fig. 17 — La pente de Kalemegdan du côté de la Sava à la fin du XIXe siècle
 Fig. 18 — Vue de Terazije vers la moitié du XIXe siècle
 Fig. 19 — La défense de Beograd au cours de la I-ère guerre mondiale en 1915
 Fig. 20 — Les manifestations du 27 mars 1941
 Fig. 21 — Exemplaires de la collection ethnographique du Musée
 Fig. 22 — Brazzéro d'une maison de Beograd (XIXe siècle)
 Fig. 23 — Intérieur de la maison des Obrenović
 Fig. 24 — Détail de l'atelier du peintre Djordje Krstić
 Fig. 25 — Auteur anonyme: Portrait de Kalina Hadži-Rošu
 Fig. 26 — Jovan Popović: Portrait de la fille de Stojan Simić
 Fig. 27 — Auteur anonyme: Portrait du conseiller Vučković
 Fig. 28 — Arsenije Petrović *Garçon avec le pigeon*
 Fig. 29 — Entrée de la forteresse haute de Beograd

Сл. 29 — Улаз у Горњи град Београдске тврђаве